

Հրապարակումներ

ՄԱՐԻ ՄԱՄՅԱՆ

«ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԱԻԵՏԱՐԱՆ»-Ի ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԱՌԱՋԵԼ ԲԱՂԻՇԵՑՈՒ «ՏԱՂ ԱԻԵՏՄԱՆ»-ՈՒՄ

Բանալի բառեր՝ Յովակիմ, Աննա, Ծնունդ, սուրբ կոյս Մարիամ, Գաբրիել հրեշ-տակապետ, մարգարե, Միածին, Սուրբ Հոգի, օրհնություն:

«Մանկութեան աւետարան»-ը¹ պատկանում է պարականոն այն գրվածքների շարքին, որոնք իրենց կնիքն են թողել հայ միջնադարյան քրիստոնեական մշակույթի գրեթե բոլոր բնագավառներում՝ վարքագրության, Հայսմավուրքի, ժողովրդական զրույցների, ինչպես նաև՝ մանրանկարչության վրա: Պարականոն այս երկը վերածվել է նաև չափածո ստեղծագործու-թյունների, որոնց թվում առանձնանում են Հովասափ Սեբաստացու «Վասն

¹ Այս ավետարանի մասին տե՛ս **A. Terian**, *The Armenian Gospel of the Infancy, with Three Early Versions of the Protevangelium of James* (Oxford 2008), **Dorfmann-Lazarev I.**, “The Cave of the Nativity Revisited: Memory of the Primæval Beings in the Armenian Lord’s Infancy and Cognate Sources”, *Mélanges Jean-Pierre Mahé*, (eds.) **Mardirossian A., Ouzounian A. and Zuckerman C.**, (Paris, 2014), 285-333, **V. Calzolari**, “Les récits apocryphes de l’Infance dans la tradition arménienne”, in Claire Clivaz et al (eds.) *Infancy Gospels, Stories and Identities*, (Tubingen 2011) 560-587, **Մ. Մամյան**, «Մանկութան աւետարան»-ի և Հակոբոսի նախավետարանի հայերեն թարգմանությունները (համեմատական վերլուծություն), *ԲՄ* 23, (Երևան 2016) 231-244:

լինելիութեան»² և Առաքել Բաղիշեցու «Տաղ աւետման»³ բանաստեղծական գործերը: Ի տարբերություն միջնադարյան բազմաթիվ այլ մատենագիրների, որոնք «Մանկութեան աւետարան»-ից օգտվել են հատվածաբար և այս պարականոնից առանձին դրվագներ իրենց երկերում ներկայացրել են որոշակի փոփոխություններով, Առաքել Բաղիշեցին «Մանկութեան աւետարան»-ն նույնությամբ վերածել է չափածոյի: Իր կառուցվածքով այս տաղը նման է Առաքել Սյունեցու (շուրջ 1350–1425 թթ.) «Աղամգիրք» պոեմին⁴, սակայն, ինչպես իրավացիորեն նշում է Ա. Ղազինյանը, եթե Սյունեցու համար պարականոններն օժանդակ նյութ են, ապա Առաքել Բաղիշեցու համար «Մանկութեան աւետարան» պարականոնը հիմնական աղբյուրն է⁵:

Տաղն սկսվում է արարչագործության, մեղսագործության մասին հակիրճ ակնարկով և շարունակվում է մարգարեների՝ Հիսուսի մարգեղացած Բանի ծննդյան մասին արած կանխատեսումներով: Տաղի հիմնական թեման (սկսվում է «Վասն Յովակիմայ և Աննայի և աւետեացն, որ առին և ծննդեան Կուսին» ենթախորագրով), այնուամենայնիվ, Ավետումն է՝ դրան անմիջականորեն առնչվող իրադարձությունների՝ Մարիամի ծննդյան ու մանկության, ինչպես նաև՝ Հիսուսի ծննդյան պատմությունների որոշ նկարագրություններով:

Հիմք ընդունելով «Մանկութեան աւետարան»-ը՝ որպես իր չափածոյի աղբյուր, հեղինակը ներկայացնում է Մարիամի ծնողներին՝ Աննայի և Հովակիմի

² Բանաստեղծությունն ամբողջությամբ հրատարակել է Կ. Կոստանյանցը (Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու միջնադարեան հայոց տաղեր եւ ոտանաւորներ, Թիֆլիս, 1892, էջ 18-22), և հատվածաբար՝ Ն. Մաղը (տե՛ս Ն. Մաղ, Ամառային ուղևորութիւններ դէպ ի Հայս, նկատողութիւններ եւ քաղուածներ հայկական ձեռագրերից, Վիեննա, 1892, էջ 56-57): Տե՛ս նաև՝ Գ. Յովսէփեանց, «Յովասափ Սեբաստացի», Արարատ ՄԱ (Դ-ԺԲ), ապրիլ-դեկտեմբեր (Վաղարշապատ 1918) 256:

³ Սույն վերագիրը պայմանական է: Տաղի բավական ընդարձակ խորագիրը և ենթախորագրերը՝ տարբեր ձեռագրերում առկա տարբերակներով համդերձ, կներկայացնենք բնագրի հետ միասին:

⁴ Տե՛ս Առաքել Սյունեցի, Աղամգիրք, աշխ. Ա. Գ. Մաղոյանի, Երևան, 1989: Տե՛ս նաև՝ <https://global.oup.com/academic/product/adamgirk-9780199204779?cc=us&lang=en&>

⁵ Առաքել Բաղիշեցի, XV դ., Ուսումնասիրություն, քննական բնագրեր և ծանոթագրություններ Ա. Ղազինյանի, Երևան, 1971, էջ 105: Բաղիշեցուն հաճախ շփոթել են Սյունեցու հետ՝ վերջինիս վերագրելով նրա որոշ աշխատություններ, այդ թվում նաև՝ «Տաղ աւետման»-ը: Սույն հոդվածում, սակայն, մենք չենք անդրադառնա տաղի հեղինակային պատկանելությանը, մանավանդ որ այս հարցը մանրամասն քննել է Ա. Ղազինյանը, տե՛ս Առաքել Բաղիշեցի..., էջ 35-57:

պատմությունը, որոնք զրկված են զավակ ունենալու հնարավորությունից: Պարականոն այս ավետարանի հետեողությամբ էլ սրան հաջորդում է Մարիամի ծնունդը, հանձնումը տաճարին և ապա՝ խնամակալությունը Հովսեփին: «Մանկութեան աւետարան»-ի ուշագրավ դրվագներից չափաժոյում տեղ է գտել նաև Մարիամի և Գաբրիել հրեշտակապետի երկխոսությունը, որտեղ Մարիամն ընդդիմանում է հրեշտակի խոսքերին՝ մատնանշելով նախամայր եվայի տխրահույս փորձությունը սատանայից: Այս դրվագին հաջորդում են Մարիամի այցը եղիսաբեթին, Հովսեփի տեսիլը, և ի վերջո, Հիսուսի ծննդյան և մոգերի այցելության հակիրճ պատմությունները: Այս վերջին հատվածի մասին հարկ է նշել, որ այն ներկայացնելիս հեղինակը թեև հետևել է «Մանկութեան աւետարան»-ին, այնուհանդերձ, զարմանալիորեն չի հիշատակել ո՛չ եվայի հայտնվելը, ո՛չ էլ երեք մոգերի՝ Մեղքոնի, Գասպարի և Բաղդասարի անունները, կերպարներ, որոնք սկզբունքային նշանակություն ունեն խնդրո առարկա պարականոնում:

Տաղն ավարտվում է հեղինակի գրած հիշատակարանով՝

Քեզ փառս վերառաքեմք, արքայ՝ նորածին,
 Որ ես անժամանակ ծընունդ անբնին,
 Ընդ Հօր քու և Հոգոյդ յաւէտ փառակցին,
 Յայժմուս և յապագայն, միշտ յաւիտենին:

Ես՝ Առաքել, մեղօփս լըցեալ յաշխարհի,
 Որ ի նախնին սկըսայ և յառաջ եկի,
 Լալով զձեզ աղաչեմ, որդի՛ք Սիոնի,
 Որ լի սրտիս ասացեմ՝ Աստուած ողորմի:

Բաղիշեցու այս ստեղծագործությունը, որ զարմանալիորեն երբեկիցե չի հրատարակվել, ամբողջությամբ առկա է Մատենադարանի 8 ձեռագրում՝ ՄՄ 1981, 1661, 3081, 7327, 1682, 33, 2004, 1636⁶: Հնագույնը՝ ՄՄ 1981-ը համառոտ ձեռագրացուցակում ներկայացված է որպես ԺԴ. դարի ձեռագիր,

⁶ Տաղն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն պարունակող ձեռագրերի շարքը տե՛ս Հ. Անասեան, Հայկական մատենագիտություն, Ե-ԺԸ. դդ. հ. Ա., (Երևան 1959) 1118-1120:

խակ ընդարձակում՝ ժԳ., այնուհանդերձ, հաշվի առնելով, որ տաղի հեղինակը ապրել և ստեղծագործել է ժԴ. դարի վերջին և ժԵ. դարի սկզբին, այն պետք է առնվազն ժԵ. դարասկզբին գրված լինի: Մյուս ձեռագրերը համեմատաբար ուշ են ընդօրինակվել՝ ժԶ-ժԸ. դարերում:

Բնագիրը կազմել ենք՝ հիմք ընդունելով ՄՄ 1981 հնագույն ձեռագիրը, որը համեմատել ենք վեց ձեռագրի հետ՝

Ա – 1981 (ժԵ դ. °), 92ա-98բ,	Ե – 3081 (1617 թ.) 222բ-234,
Բ – 1661 (1594 թ.), 136ա-151ա,	Զ – 2004 (1623 թ.), 91բ-103բ,
Գ – 7327 (ժԶ դ.), 88բ-104բ,	Է – 1636 (ժԷ-ժԸ դդ.) 10բ-26բ:
Դ – 33 (ժԶ դ.), 215ա-226ա,	

ԱՌԱՔԵԼ ԵՐԻՑՈՒ ԲԱՆԻԲՈՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԼԻՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ԱՍԱՅԵԱԼ
ԲԱՆ ՔԱՂՅՐԱՇԱՐ Ի ՆԱԽԱՀԱՅՐՆ ՄԵՐ ՍԿԸՍԵԱԼ Եւ ԿԱՐՃԱՌՕՏ
ՅԱՌԱՋ ԵԿԵԱԼ, ՄԻՆՁ Ի ԾՆՈՒՆԴ ՏԵԱՌՆ ՀԱՆԱՊԱՋ, ՈՐ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ
ՊԱՏՃԱՌ ԵՂԵԱԼ⁷

Աւրհնեալ Հայրն երկնատուր, ծնող միածնին,
Գովեալ Որդին աննառ, ծընունդ ծոցածին,
Բարեբանեալ⁸ Հոգին՝ փառակից նոցին,
Որ տայ իմաստութիւն որդոց մարդկային⁹:

Յորժամ, որ ըստեղծ Աստուած ըզմարդն առաջին,
Նառ զկողն նորա, արար¹⁰ նմա կին,
Ասաց չուտել նմայ¹¹ ի միոյ պտղին,

⁷ Գ - Երգ պիտանի յԱռաքել վարդապետի Բաղիշեցոյ յաղագս մարմնանալոյ Բանին Աստուծոյ, ԲԵ Տաղ աւետեաց հրեշտակապետին՝ Մարիամայ և ծննդեան կուսին և սննդեան, փոխ ժԳ. և տուն ճիւղ. ԴԶ Առաքել վարդապետի (Զ վարդապետէ) ասացեալ աւետատուր ի սուրբ Աստուածածինն և (Զ + Ի) ծնունդն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ է Առաքել վարդապետէ ասացեալ յաղագս մարմնանալոյ Բանին Աստուծոյ

⁸ է + Աստուած

⁹ է ազգիս հողածին *ս/ս* / որդոց մարդկային

¹⁰ է շինեաց

¹¹ է նոցա

Որ է կենաց պատճառ և ման մարդկային:

Յորժամ յանցեալ պատուերն Ադամ ի դրախտին¹²,

Եւ մերկացաւ զփառս հանդերձ Եւային,

Հանեալ արտաֆսեցան ճաշակման պտղին,

Նըստեալ ընդդէմ դրախտին, հանապազ լային:

Իսկ հայրն ամենախնամ, որ ըստեղծ զնոսին,

Եւ հոգով զարդարեաց իւրում պատկերին,

Նայ խոստացօ նմայ զՈրդին միածին,

Կամաւ մարմին առնուլ, ազատել զնոսին:

Այլ ծնունդի նոցա սերեալ և յառաջ եկին,

Ամենեւեան հաւասար մահու մեռանին,

Ոմանք բարի գործովք զԱստուած սիրեցին,

Եւ այլք աղտեղութեամբ զաշխարհս լցին¹³:

Զմարմնանալ Բանին ազդէր առ նոսին,

Ի դարս և ի ժամանակս գուշակէր նոցին,

Առ նախնին Աբրահամ հիւր եկեալ նմին,

Հանդերձ երկու պետամ հրեղինաց դասին¹⁴:

Խոստանալով նոցա զաւետեաց Որդին,

Զի ի ժամ ծերութեան նոքայ ծնանին

Ասէ. «Ի զաւակէ քում է ամէնայնք արհնին,

Որ է անեղ, անմահ և աննառ Որդին»:

Այլ և առ Յակոբաւ խորհուրդ ցուցանին,

Օծեալ վէմն օրինակ մարմնացեալ Բանին,

Սանդուխտ կանկնեալ¹⁵ յերկրէ ի երկին,

Հրեշտակք յերկնից¹⁶ իջին և մարդիք եղին:

Մովսէս տեսեալ զտիպ իջման Միածնին,

Ի լեառն¹⁷ բորբոքեալ հրով¹⁸ մորենին,

¹² է ի դրախտին *փ/ս* / արարչին

¹³ է լցին *փ/ս* / սիրեցին

¹⁴ է դասին *փ/ս* / զընտին

¹⁵ Զ + լուսեղէն

¹⁶ է երկիր

¹⁷ է Սինեա

¹⁸ է հողմով

Անկէզ պահեալ զնայ հուրն աստուածային

Որ գուշակէր զխորհուրդ սուրբ Աստուածածնին:

Դարձեալ յետ Մովսէսի այլ տեսանողք յայտնին,

Որք խօսէին¹⁹ զխորհուրդ մարմնանալ Բանին,

Ոմանց ի յերազի շնորհօք յայտնէին,

Եւ այլք ի յարթնութեան զծածուկսն տեսին:

Դաւիթ խօսի զիշումն Աստուծոյ Բանին,

Եւ բարբառէ հոգով յայտնի ըզնորին,

Իջցէ որպէս զանձրև ի վեայ գեղմին,

Որպէս ըզցաւ ցօղեալ յերկիր ըստորին:

Այլև Ամովսածին տեսողն Եսային,

Ասաց²⁰ զհրաշափառ ծնունդ Յիսուսին,

Թէ կոյսն առանց սերման յղանայ զՌդին,

Ծնանի ընդ մեզ Աստուած անճառ, անբննին:

Եղիայի տեսեալ զգալուստն նորին,

Ի լեառն Քորեբայ հողմով փաղցրագին,

Այլև իջևանիլ նորա առ յայրին,

Ի տիպ կենաց հացին, օծութեան²¹ շնորհին:

Եղիսէոս, որ էր աշակերտ նորին,

Նայև յառնէ զխորհուրդ շնորհաց մարդկային,

Ջրովն մաքրելով զախտ²² Նեէմանին,

Որ ցուցանէ զխորհուրդ սուրբ աւագանին:

Եզեկիէլ տեսող կառացքն երկնային,

Պատկեր չորեքերպեան²³, ի ներքոյ²⁴ նորին,

Զլինելոցն յառաջ ծանուցեալ նմին²⁵,

19

է հոգով

20

է տեսեալ

21

Դ աստուածութեան

22

է զաղտ

23

է չորեքկուսի

24

է ի վերայ

25

է Զլինել նորայ առաջ այտնի ծանուցին

Բաց յայտնէ ըզշորիցն անտարանին:

Երեմեայ խաւսի վասն միածնին,
Ընտրեալն ի յարգանդէ ըստ հոգի՝ պատմին,
Մեզ երեւաց հոգի՝ ասէ զկուսածին,
Այլն օծեալ Քրիստոս անուանէ նմին:

Նա և²⁶ Յունանու արդեամբք ցուցանին,

Իջմամբ երեմ արեայ ի փորն կետին,
Յարինակ է արար²⁷ թաղման Միածնին,

Այլն սուրբ յարութեան յատուր երրորդին:

Դանիել տեսեալ ըզծնունդ կուսածնին²⁸,
Առանց ձեռին հատեալ ի լեռնէ վիմին,
Զպատկերն խորտակեալ զչար բանսարկուն,
Լցեալ զտիեզերս փարոզ հրամանին:

Այլն երեմ մանկունքն ի մէջ հընոցին,

Տեպեամբն չորրորդին խորհուրդն յայտնին,

Զիջումն Միածնին ի մէջ մարդկային,

Զհուր մեղաց շիջոյց զվառեալն ի դրախտին:

Այլն բազում մարդիք հոգով խաւսէին,
Զտնօրէնութիւն նորա ի մեզ ազդէին,
Մինչև եկեալ ծնունդն Յովակիմ հասին,
Եւ ի յԱննայ, որ է մայր ծնաւոր ի Բանին:

²⁶ է այլև
²⁷ է կենարար
²⁸ է կուսին

Վասն Յովակիմայ և Աննայի և
աւետեացն, որ առին և ծննդեան կուսին²⁹

Եղև այր մի արդար յորդոցըն Յուդայ³⁰,
Անուն իւր Յովակիմ, և կընոջն Աննա,
Անցեալ էին ատուր տղայութեան³¹ նոցա,
Զաւակ ոչ ունէին ի յերկրի վերայ:
Յատուր միում եղեալ տանէին ընծայ
Տաւադին Աստուծոյ, որպէս զըրեալ կայ,
Արջառս, այլև ոչխարս ի հաւտից նորա
Միթէ Տէր քաղցրանայ, նոցա զաւակ տայ:
Իսկ քանանայն Ռուփիմ³² խաւսի առ նմա³³,
Արգելեալ զՅովակիմ և զընծայս նորա,
Ասէ. «Զէ քեզ զօրէն բերել աստ ընծայ,
Զի դու ես անգաւակ և ժառանգ ոչ կայ»:
Տրամութեամբ Յովակիմ³⁴ դարձաւ առ Աննա,
Զոր ինչ եղեալ առ նա պատմելով նըմա,
Ասաց. «Անմխիթար եմք յերկրի վերայ,
Զի Տէրն ոչ ընդունի ի մեզնէ ընծայ»:
Դարձեալ ասաց³⁵ կրկին առ կինն իւր Աննա.
«Ահա երթամ ի լեառն, ուր խաշինմն իմ կայ,
Դու կա՛ց աստէն ի տուն և աղօթս արա,
Մինչև Տէրն երկնային ի քեզ³⁶ քաղցրանայ»:

29 ԶԳ Վասն Յովակիմայ և Աննայի Ե Վասն Յովակիմայ և Աննայի աւետմանն Բ Վասն ծննդեան Մարիամու և աւետմանն հրեշտակին զտուր կոյսն Գէ Վասն յղանալոյ Աննայի ամենաւորհմեալ Մարիամու (է Մարիամ սուրբ Աստուածածնին)

30 է Ուդա

31 Ե յըղութեան

32 ԲՎԴԶԵՆ չ/բ

33 Դ Աննայ

34 էԳ Յովակիմ տըրտմեալ:

35 Բ + լալով

36 ԳԶԴԵ մեզ

Յաւուր միում ելեալ ի տանէն Աննա,
Նստեալ ի մէջ դրախտին³⁷, անդէն ի լաց կայ,
Տեսեալ ի նեղ ծառին ձագ մի հատու³⁸ կայ,
Եւ մայրն ուրախացեալ ի վերայ նորա:

Յայնժամ ի սիրտ խոցեալ մորմոքելով նա,
Ասէր. «Վա՛յ ինձ, որ նման թռչնոյ մի չեղայ:
Ես եմ խիստ տարակոյս, սիրտ իմ տրտում կայ,
Զի չկայ ինձ օրինակ ի յազգէն Դեայ»: ³⁹

Իսկ Տէրն ամենայնի գրթացաւ ի նա,
Եւ պետքն հրեղինաց⁴⁰ էջ յայնժամ առ նա,
Ասէր. «Տամ աւետիս այսաւր քեզ, Աննա,
Զաւակ դու ծընանիս՝ պարծանք Աղամայ»:

Եւ նոյն հրեշտակապետն, որ էջ առ Աննա,
Գնացեալ յանապատին, զնոյն աւետիս տայ,
Եւ Յովակիմ իջեալ՝ անդէն ի տուն գայ
Աւետեն գմիմեանս ըստ⁴¹ գրեալ կայ:
Կամաւն Աստուածային Աննա յըղանայ,⁴²
Ծնանի զտըղայն անբիծ, որ փրկութիւն տայ,
Բոլոր Իսրայէլի ազգն ուրախանայ,
Զի զշնորհս հոգոյն տեսին ի վերայ նորա⁴³:

³⁷ Գէ ծաղկոցին

³⁸ ԲԳԴԵԶԷ ձագս հատուց չիս ձագ մի հատու

³⁹ Դ ստորին լուսանցքում այլ ձեռքով՝
Զի հայիմ ես յանասունս, ի ծնունդ յանումն է,
Զթոշունս երկնից դիտեմ՝ անթիւ երամ է,
Տեսնում և զգազանս և յաւելումն է,
Դառնամ և յիս հայիմ՝ կեանքս իմ հարամ է:

⁴⁰ Ե հրեշտակաց

⁴¹ ԲԳԴԵԶԷ որպէս

⁴² Դ + Եւքն ամիս է և է օր յարգանտի պահեալ կայ

⁴³ ԶԴ չիք տողը

Վասն ծնընդեան⁴⁴ կուսին⁴⁵ Մարիամու և ընծայելոյն ի
տանարն և յանձնելոյն զնա Յովսէփայ⁴⁶

Եւքն ամսոյ սուրբ կոյսն տըղայ ծնանի,
Եւ հինգ օր աւելի անդրանիկ կոչի,
Անունն Մարիամ սիրով յորջորջի,
Որ և լուսատուեալ ի մերս թարգմանի:

Քանզի լուսատուեաց զհոգիսն ի բանտի
Աննառ, անեղ լուսովն, որ իւրմէ ծագի,
Զի նա է ազատիչ նախնւոյն Եւայի,
Եւ մերկութիւն նորա սովաւ ծածկեսցի:

Երից ամաց եղեալ տըղայն ցանկալի,
Ուխտեալ պատարագօք ի տանար բերին,
Ձեռամբ փահանային Զաբարիայի
Սուրբ կոյսըն Մարիամ հոգով պահեսցի⁴⁷:

Շընորհն Աստուածային ի նա ծագեսցի,
Կամաւ ի ծընողացն իւր բաժանեսցի,
Զի բան մարգարէին Դաւթի կատարի,
Թողոյ զնա հայրն և մայրն, և Տէրն ընկալցի⁴⁸:

Աւրստարէ հոգով սուրբ կոյսըն բերկրի,
Ի հրեշտակաց երկնից նա սպասատրի,
Ձեռամբ հոգետուացըն⁴⁹ նա կերակրի,
Ի յանմանից դասուցըն փառատրուի:

Խոնարհ և հեզութեամբ կայր ի տանարի,
Արթուն և տփնութեամբ առ Տէր պաղատի,
Աւհներգութեամբ ընդ Տեառն միշտ խօսակցի,

⁴⁴ ԴԳ + ամէնաւրհնեալ է + սուրբ

⁴⁵ Զ Աստուածածնին

⁴⁶ ԳԴ Մարիամ եւ Մարիամու փիւ Մարիամու և... Յովսէփայ ԲԶ չիք իւ Մարիամու և... Յովսէփայ

⁴⁷ ԲԳԶ օրհնեսցի

⁴⁸ ԴԶ չիք քառատողը

⁴⁹ ԲԳԴԵԶէ հողեղինացըն

Անբիծ, սուրբ և մաքուր՝ որպէս զաղանի:

Ունկըն դընէր գրոցըն նա ամենայնի,

Լսէր զբանն Եսայեայ⁵⁰, թէ կոյսն յըղասցի,

Ասէր, թէ երանի, ում այս հանդիպի,

Զգիտէր, թէ ամենայն ի նա կատարի:

Այլև բազում կուսանք կայր ի տանարին,

Որոց⁵¹ ամենայնի նա գլուխ կարգի,

Խրատիչ, ուսուցանող իսկ նոցա լինի:

Զի վեհագոյն էր նա հրեղինաց գընդի⁵²:

Մինչ տասնուչորս տարին⁵³ աւարտեալ լինի,

Կուսին Մարիամու ի սուրբ տանարի,

Արդարոյն Յովսէփայ նա յանձին լինի,

Զի սրբութեամբ պանէ՛ մինչ Տէր կամեսցի:

Իսկ ի գաւազանէն սրբոյն⁵⁴ Յովսէփի,

Որ էր ի տանարին վասըն վիճակի,

Աղանի մի սպիտակ, ի նմանէ թրոչի,

Եկեալ ի Յովսէփայ գրյուխըն հանգչի:

Վասն տանելոյն Յովսէփայ զՄարիամ ի տուն իւր

և վասն աւետեաց հրեշտակապետին Գաբրիէլի⁵⁵

Առեալ Յովսէփ տարաւ զկոյսն Մարիամ,

Ի գեղըն Նազարէթ, որ է իւր բնական⁵⁶,

Ի տանն իւրում նստոյց զտունն Աստուածութեան,

Որ էր ամենեցուն պատնառ փրկութեան:

⁵⁰ ԲԳԴԵՁԷ տեսողին

⁵¹ ԲԳԴԵՁԷ կուսից

⁵² ԴԵՁ դասի

⁵³ ԲԳԴԵՁԷ ամին

⁵⁴ ԲԳԴԵՁԷ մեծին

⁵⁵ Դ Վասն անձնելոյ զկոյս ի Յովսէփայ և օտեւեաց Գաբրիէլի, Ե Վասն տալոյ զսուրբ կոյսն ի Յովսէփ, Է Վասն անձնելոյ զկոյսն առ աստուածահայրն Յովսէփ, Բ Վասն տանելոյն զսուրբ կոյսն ի Յովսէփ, Զ Վասն անձնելոյ զկոյսն Յովսէփայ և աւետեացն Գաբրիէլի, Գ Վասն անձնելոյ զսուրբ կոյսն առ աստուածահայրն Յովսէփ:

⁵⁶ Զ բնակարան

Խրատէր ըզՄարիամ սիրով, սրբութեամբ,
Ուսուցանէր նըմա վարժ պարկեշտութեան,
Խոնարհ և հեզ լինել կամօք տիրական,
Եւ նա գնացեալ ի գործ իւր արեստութեան:
Հրամանն Աստուածային այն արարչական,
Անտես, անուր, աներբ և անզըննական,
Յիշեաց ըզմարդն անկեալ ի ծառայութեան,
Եւ զըթացաւ ի նա սիրով հայրական:
Կոշեաց ըզԳաբրիէլ՝ պետըն վերնական,
Եւ առաքեաց յերկիրս այս ըստորական,
Ասաց. «Երբ ի յականջ կուսին մաքրական,
Եւ պատրաստեա տեղի գնա Աստուածութեան:
Քանզի ոչ հանդուրժեմ չարին ինքնական,
Որ է գերիվարեալ զազգս որդոց մարդկան,
Իջնում և ազատեմ ի ծառայութեան,
Լընում գտել անկելոց հաւտիս տիրական:
Ադամ, որ ցանկացաւ նա աստուածութեան,
Չեղև հասու կաման իւր իշխանութեան,
Եւ մարդ լինիմ յերկրի մարմնով նիւթական,
Հանեմ ի գերագոյն փառս աստուածութեան»:
Իջեալ պետըն հրեղէն սաւառնանըման,
Եկեալ առ Մարիամ՝ կոյսն անապական,
Ասէ. «Քե՛զ երանի, հա՛րսըն վերնական,
Անեղ, անժամանակ Բանին մարմնաւան:
Ուրա՛խ լեր ի յոգի, բերկրեա՛լդ աննըման,
Զի Տէր ընդ քեզ լիցի և Բանըն հայրական:
Միայն դու ընտրեցար ի յորդոց մարդկան,
Անտանելի յոսոյն արժան օթարան:
Բարձօղ դու անիծից պըտողոյն հաշակման,
Եւ զմար քում՝ Եւայի, գերկունսն նահանջման
/94բ/ Վիրացն, որ ի յոգի դեղ բժըշկութեան,
Բացօղ դրախտին, կենաց ծառ անմահութեան:
Միայն դու ի կանայս արժան գովութեան,

Սափոր մանանային, ծաղկեալ գաւազան,
 Բուրվառ հըրով լըցեալ հոռ անմահութեան,
 Տախտակ գըրոյն կենաց լեռն աստուածութեան»:

Պատասխանի կուսին⁵⁷

Յորժամ լըաւ սուրբ կոյսն զբանն ի հրեշտակէ,
 Այլև զհրեղէն բարբառն, որ մարմնաւոր չէ,
 Ի սիրտ զարհուրեցաւ, մարմինըն⁵⁸ սարսէ,
 Թեպէտ ուրախութեան ձայն աւետեաց է:

Ետես ըզտիպ նորա, զի ահաւոր է,
 Լըաւ ըզձայն նորա, զի սփանչելի է,
 Զգիտէր, թէ ինչ պատճառաւ առ նա եկեալ է,
 Կամ թէ յերկնաւորաց, թէ յերկրաւորաց է⁵⁹:

Յայնժամ պատասխանեալ նորա և ասէ,
 «Թէ յո՞ր երկրէ իցէ, կամ յի՞նչ եկեալ է,
 Կամ յո՞ր թագաւորէն նա առաքեալ է,
 Կամ ո՞ր մեծ արքայի նա կարապետ է:

Ասէ, թէ տէրըն քո ի յո՞ր աշխարհէ,
 Կամ յորո՞ւմ նահանգի իշխանաւոր է,
 Կամ՝ որպէ՛ս զքեզ առ իս նա յոտարկեալ է,
 Զի նա յինէն անտես և անծանօթ է⁶⁰:

Եթէ հուրդ ահաւոր նորա ծառայէ,
 Ապա հուր Տեառն քո զաշխարհըս կիզէ:
 Եթէ ի ձայնէ քումէ մարմինս իմ սարսէ,
 Ապա ձայն Տեառն քո գերկիր դըղըրդէ⁶¹:

⁵⁷ Բ + հրեշտակին ԴԶ Պատասխանեալ կոյսն հրեշտակին և ասէ ԳԵ առնէ հրեշտակին սուրբ կոյս է տա սուրբ կոյսն ընդ հրեշտակին

⁵⁸ ԲԻԵԶ Մարիամ

⁵⁹ Զ յերկնից իջեալ, թէ երկրաւոր է ե յերկնից իջաւ, կամ մարմնաւոր է: +Երկրաւոր է

⁶⁰ Բ -ում այս քառատողը բացակայում է:

⁶¹ Քառատողի վերջին երկտողը ԲԵ- ում փոխարինվում է հետևյալով՝
 Բայց ի Տեառնէ քումմէ քեզ հրամայեալ է,
 Յորդոց մարդկան կարգեալ սպասաւոր է:

Եթէ քո կերպարանդ անեղակերպ է,
Ապա զՏէրն քո տեսնուի ո՞վ կարէ,
Եթէ քո պատմունանդ լուսապայծառ է,
Ապա երկինք և երկիր նորա ըզգեստ չէ⁶²։

Եթէ ի բարբառոյ քո հուր բորբոքէ,
Ապա և ըզՏէրն քո ըզվէմբս հալէ,
Թէ ի խաւսից քոց կայծակ հատանէ⁶³,
Ի հրամանէ նորա երկիր դողասցէ։

Յորժամ զծառայդ տեսի, ան զիս պատեալ է,
Ապա և Տէրն քո ո՞վ ոք հանդարտէ,
Եթէ զօրավարիդ⁶⁴ տեսիլդ անեղ է,
Ապա թագաւորիդ զարմանալի է։

Եթէ ձայնիդ քոյին հոգիս ոչ բաւէ⁶⁵,
Ապա զնա ընդունել ինձ անհրնար է,
Ծառա՞յ ես դու, թէ Տէր՝ ըզստոյցն ինձ պատմէ,
Քանզի ի խօսից⁶⁶ քոց հոգիս իմ սարսէ։

Եւ զի⁶⁷ անփորձ եմ ես յորդոց մարդկանէ,
Եւ կուսութիւնս իմ⁶⁸ անապական է,
Արդ, Տէրն քո երբեք զիս տեսեալ ոչ է,
Զի՞արդ ըզգեց նա առ իս առաքեալ⁶⁹ է»։

Դարձեալ ասէ հրեշտակն⁷⁰

Պատասխանեալ կուսին հրեշտակն երկնատուր,
Որ էր բերեալ նմա ձայն աւետատուր,

⁶² ԴՁ զգեստ է

⁶³ ԴՁ իջանէ

⁶⁴ ԳԵ զաւրականի

⁶⁵ Ե լըռէ

⁶⁶ ԳԵ բանից

⁶⁷ է քանզի

⁶⁸ ԴԵԶԷ առ իս

⁶⁹ ԳԴԵԷ ուղարկեալ

⁷⁰ ԲԳԵԷ Պատասխանեալ (Գ Պատասխանի առնէ) հրեշտակապետին (ԳԷ հրեշտակապետն)
Գաբրիէլի (ԳԷ չիք) առ կոյսն (Գ սուրբ կոյս Ե + Մարիամ է սուրբ կուսին Մարիամու) ԴՁ
Ասէ հրեշտակն սուրբ կուսին

Եւ է վերջին դասուն նա իշխանաւոր,

Որք են որդոց մարդկան կարգեալ սպասաւոր⁷¹:

Ասաց. «Մի՛ երկնչիր դու, հա՛րսն երկնաւոր,
Ընտրեալ յազգէ մարդկան, տանար բանաւոր,
Ի քեզ իջեալ բնակի անմահ թագաւոր,
Որ է հրանիւթ զաւրացն, անհուպ մերձաւոր:

Անպատմելի շնորհաց դու արժանաւոր,

Անշէջ լուսոյն ծագաւ յերկրի նիւթաւոր,

Աթոռ քառակերպեան, քոյրքէ մարմնւոր,

Իննեակ բաբունս՝⁷² սեռիցն վեհ և փառաւոր:

Արդ, Տէրն իմ և արքայն, Որդին միաւոր,
Ծընունդն Հօր՝ Աննառ, Անեղն, Ահաւոր,
Ի քեզ իջեալ՝ զգեմու մարմին կամաւոր⁷³,
Անժամանակն յերկրի ժամանակաւոր:

Հոգին սուրբ եկեսցէ ի քեզ հրաշաւոր,

Եւ գօրութիւն վերնոյն⁷⁴ քեզ հովանաւոր

Քանզի ծընեալն ի քէն Տէր և թագաւոր,

Որդի է Աստուծոյ և հաւասար Հօր:

Անտես է հրեղինաց և անմերձաւոր,
Զնա ո՛չ կարէն հայել քերթեմ⁷⁵ բազմաւոր,
Բայց ի քեզ հանեցաւ, սուրբ կո՛յս մարմնաւոր,
Զի քն ազատեսցէ զկապեալն ինքնաւոր:

Քանզի նա, որ ըստեղծ զԱդամ փառաւոր⁷⁶,

Եւ հոգով զարդարեալ կացոյց թագաւոր,

Զոր նա արտաբնեցաւ մտօք⁷⁷ կամաւոր,

Յանմահական դրախտէն յերկիր փշաւոր⁷⁸:

⁷¹ Բ չիք 6 քառատող՝ եթէ քն կերպարանդ անեղակերպ է... կարգեալ սպասաւոր

⁷² Բէ դասունս Գ բաբունս ԴԶ հրաբուն է հրաբոյն

⁷³ Գէ նիւթաւոր

⁷⁴ ԴԶէ ի վերնոց

⁷⁵ Գէ կարէ տեսնուլ քոյրքէ փխ կարէն հայել քերթեմ

⁷⁶ Բ բանօր Ե քառաւոր

⁷⁷ Բ կամօք

⁷⁸ Բ փառաւոր Դ չիք քառատողը

Դարձեալ նոխացուցէ լուսովն ահաւոր⁷⁹,
Առնէ⁸⁰ յարագուարն մըշտընջենաւոր,
Դու մի՛ զարհուրեսցիս, կո՛յսդ⁸¹ երանաւոր⁸²,
Զի քն պարգևեսցի բարիք բազմաւոր:

Այն, որ ստեղծ յանէից զհրեշտակս լուսաւոր,
Զտարերքս բառակի զմարդըն բանաւոր,
Ի քն մարմին առնու նա անսերմնաւոր,
Ծնանի անախտաբար անբակ միաւոր:

Կուսին արտաբնեցաւ նանխնին յանցաւոր,
Եղև առիթ մեղաց մահուն պատժաւոր,
Արդ, դու նըմին փոխան, կոյսըդ⁸³ բերկրաւոր⁸⁴,
Բարձօղ մեղաց նոցին քրտանցըն երկրաւոր»:

Պատասխանի տուեալ սուրբ կոյսն ասէ ցնա⁸⁵
Յայնժամ ասաց սուրբ կոյսն հրեղէն⁸⁶ զլւարթնոյն,
Խօսի առ նա բանի յոյժ զարմանագոյն,
Զի զօրացեալ էր նա ի Սըրբոյ Հոգոյն,
/95բ/ Եւ հովանաւորեալ իսկ ի բարձրելոյն:

Ասէ. «Տո՛ւր ինձ տեղի խօսել մեղմագոյն,
Եւ մի՛ դու բարկանար⁸⁷ ի պետրդ խըստագոյն⁸⁸,
Քանզի ի բանից քոց անմահագոյն,
Պատեալ է զիս դողումն և ահ սաստկագոյն:

79 Բե երկնաւոր

80 ԴՁէ առնէ զնա

81 Բ սուրբ կոյս

82 Բե ահաւոր

83 Բ սուրբ կոյսդ

84 Բ եկրօռ

85 ԲԵԶէ Պատասխանեալ (է Պատասխանեաց) սուրբ կոյսըն հրեշտակապետին Գաբրիէլի (Զ հրեշտակին Բ + և ասէ այսպէս է առ հրեշտակապետն և ասէ) Գ Պատասխանի սուրբ կոյսն Գ կոյս ի հրեշտակն և ասէ Բ Պատասխանեալ սուրբ կոյսն հրեշտակապետին Գաբրիէլի և ասէ այսպէս, է Պատասխանեաց սուրբ կոյսն առ հրեշտակապետն և ասէ, Ե Պատասխանեալ սուրբ կոյսըն հրեշտակապետին Գաբրիէլի, Զ Պատասխանեալ սուրբ կոյսն հրեշտակին, Գ Պատասխանի սուրբ կոյսն:

86 ԲԳԵ մեծի

87 ԳԶ խտանար

88 Գ զերագոյն

Ես չեմ արագալուր բանին կակղագոյն,
 Որպէս մայրն իմ Եւայ հաշակմամբ պտղոյն,
 Զի, թէ հարցեալ էր նա զբանն փաղցրագոյն⁸⁹,
 Զկարէր ըզնա խաբել փութով բանսարկուն:

Նորա աստուածանալ ասաց ի ծառոյն,
 Եւ ինձ ծնանիլ զԱստուած ատես յայտնագոյն,
 Եթէ ոչ արասցես բանիս մեկնութիւն,
 Ես ոչ լինիմ հաւան խաւսից⁹⁰ ծանրագոյն⁹¹:

Թէ չէր հաւան կացեալ մայրն իմ նախագոյն,
 Ոչ էր տուեալ նըմա զերկունս տրտմագոյն,
 Այլ, տու՛ր ինձ հարցանել զբան ճշմարտագոյն,
 Եթէ ոչ ես խաբող՝ նըմանեալ նախնոյն⁹²:

Զարմանալի է ինձ բանս և խըստագոյնս,
 Զունիս այլ արինակ յերկրի մարմնագոյն,
 Ի ծնունդս Ադամայ ստեղծեալք ի հողոյն,
 Ոչ է ստեղծեալ⁹³ ծընունդ անմեռն ի յայրոյն:

Արդ, ո՛ր արտ ետ ցորեան առանց ցանելոյն,
 Կամ ո՛ր ծառն ետ պըտուղ առանց տընկելոյն,
 Արդ, ո՛ր որթ ետ ողկոյզ⁹⁴ առանց գործելոյն,
 Այդ չէ եղեալ երբէք ի ստեղծանելոյն:

Ո՞վ է տեսեալ ըզկոյս ծընեալ ինքնագոյն,
 Անփորձ ի մարդկանէ անարատագոյն,
 Եւ մայրըն կոյս մնացեալ⁹⁵ ի ծնանելոյն,
 Ծընեալն Աստուած անհաս, հրաշափառագոյն:

⁸⁹ ԲԳԵ մեղմագոյն

⁹⁰ Գ բանից

⁹¹ Բ չիք քառատողը Գ Այլ տու՛ր ինձ հարցանել բան ճշմարտագոյն, / Եթէ ոչ ես խաբող՝ նմանեալ նախնոյն փ/ս Եթէ ոչ արասցես բանիս մեկնութիւն, / Ես ոչ լինիմ հաւան խաւսից ծանրագոյն

⁹² Գ ում վերջին երկտողը փոխարինվում է հետեւյալով՝

Ապա թէ ոչ արասցես բանիս մեկնութիւն,
 Ես ոչ հաւան լինիմ խաւսից ծանրագոյն:

⁹³ ԳԴԵԶ եղեալ

⁹⁴ ԲԴԵԶ պըտուղ Գ խաղող

⁹⁵ Ե կացեալ

Արդ, անհնարին է բանդ անհաստատագոյն,
Զի չկայ նման յերկրի⁹⁶ այդմ իրաւագոյն,
Ո՛վ ոք լսէ զայդ բանդ անյարմարագոյն,
Կատակ թըլի նըմա և իր ծաղրագոյն:

Բայց մեկնութիւն արա՛ բանիս վեհագոյն,
Քանզի զարհուրեալ եմ յոյժ ահագնագոյն,
Զիա՛րդ ինձ լինիցի ստեղծեալս ի հողոյն,
Լինել մայր բարձրելոյն⁹⁷ Բանին Աստծոյն»:

Ասէ հրեշտակն ասէ կուսին⁹⁸
Դարձեալ պետքն հրեղէն պատասխանի տայ,
Կուսին Մարիամու և խաւսի առ նայ,
Ասէ. «Մի՛ երկընչիր, այլ բերկրեալ ցընծայ,
Դու ես կենաց պատճառ, բացօղ աղինայ:

Զի մահն տարածեալ կողիւն Ադամայ,
Բառնի քեզ յաշխարհէ սուրբ կոյս Տալիթայ,
Եւ կեանքն անպատմելի⁹⁹, որ է անտես նա,
Ի քեզ տեսաւորի, լոյս երկրի¹⁰⁰ տայ:

Արդ¹⁰¹, խորհուրդ երկրաւոր ի քեզ վերանայ,
Եւ մի՛ դու այլ քննէ՛ որպէս լինենայ,
Զի չէ նման մարդոյ ծնունդն նորա,
Այլ վեհագոյն մտաց անքննելի կայ¹⁰²:

⁹⁶ Դ ի վերայ երկրի

⁹⁷ Բե եւ լինել բնակարան

⁹⁸ Բ Ասէ հրեշտակապետն սուրբ կուսին ե եւ ասէ հրեշտակն այսպէս ԴԶ Պատասխանեալ հրեշտակն կուսին և ասէ Գ Պատասխանեալ հրեշտակն ասէ սուրբ կոյս

⁹⁹ Բե անապական

¹⁰⁰ ԲԳԴԵԶ աշխարհի

¹⁰¹ Բ այսաւր

¹⁰² ԳԴԵԶԷ + Յորժամ լըայ յերկինս զհրամանս նորա, / Թէ՛ էջ փութով յերկիր առ կոյսըն գնայ, / Ես ոչ քննել հարցս զիշումըն նորա, / Քանզի զձայնըն լուս, այլ տեսեալ չեմ գնա:

Այլ, որ ի տարերաց զմարդն ստեղծեաց նա,
 Եւ ի կողէն էառ շինեաց կին նրմա,
 Նոյն ինքն առանց սերման ի քէն մարմնանայ,
 Անեղ Բանն Աստուած ի քէն թանձրանա¹⁰³:

Անտանելին երկնից բովանդակի նա,
 Եւ հուրն անմատչելի ի հող միանայ,
 Արփայն արարածոց տըղայ լինենայ,
 Զծառայ եղեալ զպատկերն ազատեսցէ նա:

Յերկրի տեսաւորի կերպին Ադամայ:
 Եւ ի ծոց հայրենի նա անպակաս կայ,
 Որպէս զմարդ ծընանի զերկունսն բառնայ,
 Բայց¹⁰⁴ զկուսութիւնըդ քո ոչ խախտացէ նա:

Արդ, է անքննելի ծընունդըն նորա,
 Զոր ոչ յեղականացս ըզնայ գիտենայ¹⁰⁵,
 Այլ նա, որպէս կամի, իսկ¹⁰⁶ մարդ լինենայ,
 Զի անհնարինքն մարդկան հնարք է նորայ:

Այլն ի ստուգութիւն բանիս¹⁰⁷ քեզ վըկայ,
 Յուցից այլ սքանչելիս, որ յազգըն քո կայ,
 Եղիսաբէթ ամուլ, կին Զաբարիայ,
 Այս վեցերորդ ամիս, որ յըղացեալ է նա:

Եթէ ծառ գոսացեալ կրկին պըտոտդ տայ,
 Եւ չորացեալ արգանդ դարձեալ զաւակ տայ,
 Դու մի՛ լինիր անլուր, այլ ինձ հաւատա,
 Զի շատ բարեաց առիթ ի քեզ թափուն կայ»:

¹⁰³ ԴեՁէ բարձրանա

¹⁰⁴ Գէ այլ

¹⁰⁵ ԴՁ գիտել կարէ նայ

¹⁰⁶ Զ այնպէս

¹⁰⁷ է + բերեմ

Վասն հաւանութեան կուսին և յըղանալոյն և
երթալոյն առ եղիսաբեթ¹⁰⁸:

Յորժամ լըաւ սուրբ կոյսն և հաւանեցաւ,
Պետին Գաբրիէլի նա հնազանդեցաւ,
Ընդ ունկն զԲանն Աստուած փութով ընկալաւ,
Եւ թոյնմ մաւրն Եւայի յայնժամ սրբեցաւ:

Անպարագիրն յէից պարունակեցաւ,
Եւ էր լցեալ երկին և երկիրս նովաւ,
Ի կոյսըն Մարիամ կամաւ նա իջաւ,
Ի հայրական ծոցոյ ոչ բաժանեցաւ:

Սուրբ կոյսըն պանծալի հոգով բերկրեցաւ,
Հրովն աստուածային նա բորբոքեցաւ,
Քառակերպեան աթոռ յերկրի յայտնեցաւ,
Զբազմեալն¹⁰⁹ ի քերովբէս ի յինքն ընկալաւ:

Ի երթն արփեան շնորհօքն զարդարեցաւ,
Սափոր մանանային, կենաց կազմեցաւ,
Արևելք բանատուր մեզ երևեցաւ,
Յորմէ արփին պայծառ¹¹⁰ յաշխարհ ծագեցաւ:

Յայնժամ բարձրեալ զԱստուած սիրով ընթացաւ,
Գընաց ի լեռնակողմն առ ազգն իւր հասաւ,
Ողջոյն տուեալ ամլոյն, որ էր յղացեալ,
Եւ նոյն ժամայն հըրաշքն յայտնի երևեալ:

Զի վեց ամսոյ տըղայն հոգով շարժեցաւ¹¹¹,
Ի յարգանդի ծնօղին զստեղծօղըն ծանեաւ,
Յորովայնի մօրն իւր յողջոյն մատուցաւ,
Ծառայն ըզթագօտրն յայնժամ իմացաւ:

¹⁰⁸ Ե չիք վերնագիր Բ չիք և յըղանալոյն և երթալոյն առ եղիսաբեթ ԴԶ Վասն հաւանելոյ սուրբ կուսին և յղանալոյն և գնալոյն առ եղիսաբեթ Գ Վասն հաւանելոյ սուրբ կուսին բանից հրեշտակապետին: Եւ յղութեան Աստուածածնին և գնալոյն առ եղիսաբեթ է Վասն հաւանելոյ հրեշտակապետին և յղութին սուրբ կուսին և գնալոյն առ ազգն իւր եղիսաբեթ և ողջունել գնալ

¹⁰⁹ ԴԶ զբերկրեալն

¹¹⁰ ԳԴ անճառ

¹¹¹ ԲԵ շրջեցաւ

Իսկ մայրն եղիսաբեր հոգով խօսեցաւ¹¹²,
 Երկրպագեաց կուսին յոյժ ուրախացաւ,
 Ասաց. «Ինձ այս շընորհմ ուստի՞ պարգևեցաւ,
 Զի մայր թագաւորին իմ առ իս եկաւ:

Աւհնեալ դու ի կանայս, նըմա ասացաւ,
 Զի Տէրն ամենայնի պտուղ քեզ ցուցաւ,
 Յորմէ հետէ ողջոյն քո յականջս անկաւ,
 Մանուկս յորովայնի իմում շարժեցաւ»:

Երեք ամիս Սուրբ Կոյսն առ նա արգելաւ¹¹³,
 Կարապետին սրբոյ¹¹⁴ ծընունդըն հասաւ,
 Որպէս աւետաւոր ի դըժոխս իջաւ,
 Նոյնպէս յառաջագոյն, քան զՏէրն ծնաւ:

Յայնժամ եղիսաբեր եկեալ յոտս անկաւ,
 Կուսին Մարիամու առ նա խօսեցաւ¹¹⁵,
 Ասաց. Տա՛ր զարեգակնդ, որ աստ ծագեցաւ,
 Զի մի շիջցի նրագս, որ ինձ վառեցաւ¹¹⁶:

Դառնալ Սուրբ Կուսին ի տուն Յովսէփայ և
 Յովսէփայ հարցանելոյն յըղութեան¹¹⁷
 Յայնժամ դարձաւ սուրբ կոյսն ի տունն Յովսէփայ,
 Որ էր բարձեալ զԱստուած անմահիցն արքայ,
 Յերկրի պարունակեալ ի Նազարէթ գայ,
 Անանց լոյսն, որ ընդ Հաւր միշտ անպակաս կայ

Իսկոյն եկեալ Յովսէփ, տեսանէ զնայ,
 Ծանեաւ ստուգապէս զյղութիւն¹¹⁸ նորայ,
 /97ա/ Զի էր գոյնն փոխեալ կոյսըն Տալիթայ,

¹¹² Բե ցընծացաւ

¹¹³ Զ կացեալ

¹¹⁴ Գէ մեծի

¹¹⁵ Բ շիք տողը

¹¹⁶ Գէ բնագիրն աշտեղ ավարտվում է

¹¹⁷ Բե Վասն հարցանելոյն Յովսէփայ և կամէր արձակել Մարիամ Դ Յովսէփ հարցաճննեալ զնայ վասն յղութեան *ս/ս* Յովսէփայ հարցանելոյն յըղութեան

¹¹⁸ Զ զյղանալ

Ձկարէ զլուսն ծածկել, որ աստէն¹¹⁹ կայ:

Յայնժամ զարհուրեցաւ, յորժամ ետես զնա,
Յովսէփ¹²⁰ և սուրբ, յոր էր յանձնեալ զնա,
Տրտմեալ ամաւթալից տեսլեամբն նորա,
Զի զկոյսն էտես յղացեալ՝ անգիտակ նրմա:

Ձկարէր յանդիմանել զանբիծ կոյսըն նա,
Գիտէր ըզսրբասնեալ մաքուր վարս նորա,
Այլև ոչ հանդուրժէր յայտնի գործոյն նա,
Եւ պատկառէր բանիւ հարցանել ըզնա:

Ապայ սրտմտելով խաւսի առ նրմա¹²¹,
Ասէ. «Կո՛յս Մարիամ, զնշմարիտն ասա,
Թէ ով փորձեաց¹²² ըզբեզ յորդոց Ադամայ,
Եւ զանգին մարգարիտն քո գողացաւ նա:

Անբիծ սուրբ աղանի, զոր աշօք տեսայ,
Առաքինի վարուց քոց հաւանեցայ,
Արդ, ո՞վ հարթեաց ըզթև քո¹²³, ինձ դու յայտնեա՛¹²⁴,
Քանզի զարհուրելի գործ այսաւ տեսայ:

Զիա՛րդ զբեզ յանձն առի, յորժամ կոչեցայ,
Ընդէ՛ր քանհանայիցն ես հաւանեցայ,
Ի ժամուս ծերութեան ես կատակ եղայ,
Զբեզ կոյս յանձին կալայ, պահել չկարացայ:

Ի մէջ Իսրայէլի նախատինք եղայ,
Ազգաց և օտարաց ես կոխան ցուցայ¹²⁵,
Քանհանայից դասուն ո՞վ պատասխան տայ,
Յորժամ զբեզ տեսանեն ծանրացեալ նոքա:

Յորժամ ի տանարէն զբեզ կոյս ընկալայ,
Պահելով սրբութեամբ նոցա խոստացայ,

119 Դ անստուեր

120 ԴեՁ ընտիր

121 ԴՁ առ նմայ ասէ

122 Ե խաբեաց

123 ԴՁ հաղթեաց զբեզ

124 ԴՁ ասա՛յ, Ե պատմեա՛յ

125 ԲԴԵ եղայ

Զի՞նչ ասիցեմ յայնժամ, երբ կոչեն նո՛ւա,
Զունիմ պատասխան ի խաւել առ նոսա:

Արդ, եմ տարակուսեալ ի յերկրի վերայ,
Ընդէ՞ր¹²⁶ զֆեզ մէն թողի և ի գործ ընթացայ,
Արդ, ո՞վ եմուտ առ ֆեզ, զնշմարիտն ասա՛,
Կամ¹²⁷ ըզֆեզ խաբեաց, որ ես չիմացայ»:

Պատասխանեալ¹²⁸ Մարիամ Յովսէփայ և ասաց¹²⁹
Յորժամ խոնարհութեամբ պատասխան առնէ,
Արդարն յամենայնի առ նա խօսակցէ,
Մարիամ սրբունի¹³⁰ անարատ է¹³¹,
Բնութեանս Ադամային նա վեհագոյն է:

Հանդարտաբար խօսի առ նա և ասէ,
Արդարոյն Յովսէփայ պատասխան տացէ¹³²,
Զի շնորհօք սուրբ հոգոյն նա զարդարեալ է¹³³,
Եւ հարսն երկնաւորին նա կոչեցեալ է:

Ասէ. «Տէրն է վկայ բանիս, որ ըստուզ է,
Զի կուտութիւնս առ իս անապական է,
Որպէս ի տանարէն զիս ֆեզ յանձնեալ է,
Նոյնպէս սուրբ, անարատ¹³⁴ զիս պահեալ է:

Արդ, հաւատա բանիս, զի նշմարիտ է,
Անփորձ եմ ես յառնէ յորդոց մարդկանէ,
Ոչ ոք ի մարդկանէ¹³⁵ առ իս խաւել[ա]լ է,
Ես չտեղեակ¹³⁶ այտ, զոր սիրտ ֆո կարծէ:

Որ է գաղտնեաց գիտակ, որ զմիտսն¹³⁷ ֆըննէ,

¹²⁶ ԴՁ վա՛սն էր

¹²⁷ ԴՁ + ո՞վ

¹²⁸ ԴՁ + սուրբ կոյսն

¹²⁹ Ե այսպէս չի/ս և ասաց Բ չի/ք և ասաց

¹³⁰ Ե սրբունի կոյսն

¹³¹ ԴՁ որ անարատն է

¹³² ԲԵ առնէ

¹³³ ԲԵ զարացեալ է ԴՁ հնազանդեալ է

¹³⁴ ԴՁ + Նա

¹³⁵ ԴՁ երկրատուաց

¹³⁶ ԴՁ չեմ տեղեակ

¹³⁷ Զ սիրտ ֆո, Դ սիրտս

Զծածուկս ամենայնինի նայ բացայայտէ,
Նոյն ինքնն սրբութեանս¹³⁸ իմոյ վրկայէ,
Զի մուտ և ել առ իս ոք արել¹³⁹ չէ:

Արդ, մի՛ իզուր դատել զիս, քեզ վընաս է¹⁴⁰,
Եւ մի՛ յանդիմաներ զանփորձս ի յառնէ,
Հոգին նշմարտութեան, որ զխորըս քննէ,
Զտարակոյսանըս քո նայ իսկ լուծանէ:

Եւ թէ զարմանաս դու յայսմ խորհրդէ,
Թէ անընման յերկրի և անօրինակ է,
Յուցից քեզ օրինակ, որ նախ եղեալ է,
Եթէ սիրտ քո բանից իմ հաւատասցէ:

Արդ, որ ամուսնութեամբ զԱդամ ծընեալ է,
Բայց թէ ի յարաշէն նայ ըստեղծեալ է,
Եւ ինքն՝ մայրն Եւային, ի նորին կողէ,
Որ թագաւորութեամբ¹⁴¹ նա յօրինեալ է:

Զորացեալ գաւազան, որպէս ծաղկեալ է,
Մեծին Ահարոնի, զոր զիրքն պատմէ¹⁴².
Արդ, խոյն Իսաբեկայ, որպէս¹⁴³ ծնեալ է,
Այն, որ ի մահուանէ զՍահակ փրկեալ է:

Եթէ ոչ դու հաւանիս¹⁴⁴ այսմ, որ եղեալ է,
Լսէ զբան տեսողին, զոր ասացեալ է¹⁴⁵,
Եսայիաս յայտնի բարձրաձայն գոչէ,
Ասէ, կոյսն յրդասցի, որ գայր տեսեալ չէ»:

Պատասխանեալ Մարիամու և հրեշտակն
ի տեսլեան գիշերոյ¹⁴⁶:

¹³⁸ Բե կուտութեանս

¹³⁹ ԴՁ արարեալ

¹⁴⁰ ԴՁ մեղանք է

¹⁴¹ ԴՁ զուգաւորութեամբ եւ մերձաւորութեամբ

¹⁴² ԴՁ զորդիք վկայէ

¹⁴³ ԴՁ զիս՝ րդ

¹⁴⁴ Բե հաւատաս

¹⁴⁵ Բե զիրքն պատմէ

¹⁴⁶ Բե Դարձեալ Յովսէփ ասէ Մարիամու ԴՁ Պատասխանեալ Յովսէփ Մարիամու և տեսեալ զհրեշտակն ի տեսլեան գիշերոյ

Դարձեալ խօսի առ նա Յովսէփի հիացեալ,
Ասէ Մարիամն՝ կուսին սրբասնեալ,
Թէ՛ «Ահ և սարսափումն է զիս յոյժ պատեալ»¹⁴⁷,
Վասն գործոյ քոյին, որ աննրման լեալ:

Եթէ ի Սուրբ Հոգոյն ես դու լըղացեալ,
Ես չեմ արժան գործոյդ այդ սպասաւոր կալ,
Եւ թէ ի խաբմանէ մարդկան ես փորձեալ,
Ինձ չէ օրէն օտար ծնրնդոց ծառայ կալ:

Առդ, զայս¹⁴⁸ կամիմ առնել, գոր եմ իսկ խորհեալ,
Հանել զգեղ ի տանէս իմում ծածկաբար,
Զի մի՛ զիս նախատեն, ով ոք զայս լըեալ,
Ընդ օրինաց վրնիո մահու ինձ հասեալ»:

Մինչդեռ զայս խօսեցաւ Յովսէփ սրբասնեալ,
Արձակել զՄարիամ՝ լրելեայն¹⁴⁹ երթալ,
Հանգեաւ նայ ի մահինս՝ քննով ծանրացեալ,
Զի էր սիրտն տրտում և յոյժ դառնացեալ:

Իսկ ի մէջ գիշերին տեսեամբ զարհուրեալ,
Զի պէտն Գարբիէլ առ նայ փութացեալ,
Սարսափելի կերպիւ նըմա երևեալ,
Ի տեսանելն ըզնա անիւ պակուցեալ:

Յովսէփ՝ որդի Դաւթի, նըմին բարբառեալ,
Զդաւիթ հայր անւանէ, յորմէ նա սիրեալ,
Քանզի յորդոց նորին բանն խոստացեալ,
Կամաւ մարմին առեալ և յաթոռ նստեալ:

Ասէ. «Մի՛ երկընչիր, Յովսէփ, հայր կոչեալ,
Մարիամնու Կուսին միայն անւանեալ,
Քանզի ի նմանէ ծընունդ իսկ յայտնեալ,
Ի շնորհաց Սուրբ Հոգոյն անայր յրդացեալ:

Ծընցի նա կուսութեամբ զԱստուած¹⁵⁰ մարմնացեալ,
Որ նախֆան զաւիտեանս անմայր է ծընեալ,
Յիսուս կոչի անուամբ Փրկիչ թարգմանեալ,

¹⁴⁷ ԴԶ կալեալ

¹⁴⁸ ԴԶ ես

¹⁴⁹ ԲԵ ըստ կամաց

¹⁵⁰ ԲԵ կուսէն

Զի զմեղս ի մարդկանէ նա կամի բառնալ»:

Զարթեալ Յովսէփ Արդարն և զկոյսն տեսեալ,
Իջեալ ծունրս նըմա և երկրպագեալ,
Ասաց. «Թո՛ղ ինձ զյանցանս, սուրբ Կո՛յս երանեալ,
Քանզի զըրպարտեցի զֆեզ ոչ¹⁵¹ իմացեալ»:

Սկըսաւ կոյսըն յայտնել, զոր ինչ առ նա լեալ,

Զաւետիս հրեշտակին, որ առ նա եկեալ,

Լըւեալ զայն Յովսէփայ և ուրախացեալ,

Զծընօղն և ըզծնունդն փառատօրեալ:

Վասն հարցանելոյ ֆահանայիցն և վասն
ծնընդին Յիսուսի¹⁵² Քրիստոսի¹⁵³

Լեալ ֆահանայից զնոսա կոչեցին,
զՅովսէփ և զՄարիամ յոլով դատեցին,
Ըզջուրն փորձութեան նոցա արքուցին,
Անպարտ գըտեալ զնոսա և արձակեցին:

Հինգ օր և ինն ամիս աւարտեալ Կուսին,

Գընացեալ ի Բեդլանէմ ի յայրին իջին,

Զի բան մարգարէին¹⁵⁴ լըցեալ կատարին,

Որ էր հոգով խօսեալ յայտնի ըզտեղին:

Բազմի կոյսն ի յայրին, մայր թագաօորին,
Զի չկայր նոցա տեղի, որ իջանէին,
Ծնանի աղֆատաբար¹⁵⁵ զարֆայն երկնային,
Զպատնառըն փըրկութեան Ադամայ զարմին:

Խանձարրաւ պատեցաւ զանձն աստուածային,

Ի յանբանից մըսուր եղաւ կամովին,

Զբնութիւն անբան եղեալ՝ ըստ մարգարէին,

Դարձեալ զարդարեսցէ պատռտովն առաջին:

151 ԴԶ չար

152 ԴԶ Ծնընդեանն

153 Ե չ/ք Ե Վասն ծնընդեան կուսին զՅիսուս Քրիստոս

154 ԲԵ մարգարէին տառն /ի/ս բան մարգարէին

155 ԲԵ անախտաբար

Երկիրս երկինք եղեն ծնընդեամբն Յիսուսին,
 Եւ այրըն գերագոյն¹⁵⁶ հրեղինաց գընդին,
 Անտես ի նոցանէ յաթոռ հայրենին,
 Տեսան ի յաշխարհի ազգի մարդկային¹⁵⁷:

Իջեալ զօրք անմարմնոցն յայնժամ ի յայրին,
 Պար առեալ՝ փաղցրածայն եղանակէին,
 Փառք ի բարձունս տային, զԱստուած արհմէին,
 Որ հաշտեցաւ Որդովն ըստ իւր պատկերին:

Լեւալ հովացն ըզձայն և զարհուրէին,
 Եւ զլոյսն շրջանակ անտ տեսանէին,
 Ահիւ ըմբռնեցան և զարմանային,
 Թողեալ զհաստս իւրեանց և անդէն հասին:

Իջեալ պետըն հրեղէն՝ աւետէր նոցին,
 Ասէ. ձեզ աւետի՛ս, որդի՛ք Ադամին,
 Զի ծնաւ աւծեալ Փրկիչ ձեզ այսօր յայրին,
 Արքայն արարածոց ի փառք Դաւթին:

Իսկ բազմութիւն վերնոցն եղանակէին,
 Եւ հովիւքն նոցին ձայնակից լինին,
 Երկինք ու երկիր խառնեալ միաձայնէին¹⁵⁸,
 Զստեղծօղն երկուց կողմանց փառաւորէին:

Գառն¹⁵⁹ ընծայս բերին Գառինն երկնային,
 Հովիւքն անբան հաւտից, որք եկեալ տեսին,
 Զհովիւն ըզփաշ հովիւքն մեծարէին,
 Որ էր եկեալ խընդիր մոլորեալ¹⁶⁰ հօտին:

Եկեալ թագաւորաց մոգուցն և հասին,
 Աստեղբըն նըշանաւոր ցուցաւ նոցին,

¹⁵⁶ ԴԶ գրկօք յայրն տարան

¹⁵⁷ Բ չիք քառատողը

¹⁵⁸ Ե միաբանէին

¹⁵⁹ Դ գառինս

¹⁶⁰ ԲԴ մոլար

Քանզի կոյս Տալիթայ ի յաստդն¹⁶¹ տեսին,
Եւ նորածին մանուկ առեալ ի գրկին:
Մըտեալ թագաւորացն՝ ընծայ մատուցին,
Ի յայլկյայլ տեսակ երևեալ նոցին,
Զոր կրկնակի տեսեալ և ըստուգեցին,
Յուրախութեամբ յաշխարհն իւրեանց գնացին:

MARI MAMYAN

THE TRANSFORMATION OF THE ARMENIAN GOSPEL
OF THE INFANCY IN ARAKEL BAGHISHETS'I'S ODE TO
THE ANNUNCIATION

Key words: Joachim, Anna, Nativity, Holy Virgin Mary, Archangel Gabriel, Prophet, Only Begotten Son, Holy Spirit, Blessing.

The Armenian *Gospel of the Infancy*, like a number of other apocrypha, was used in many literary works such as lives of saints, hymns, and legends. This *Gospel* was also transformed into poetic compositions, among which Hovasap‘ Sebastats‘i’s *On the Creation* and Arakel Baghishets‘i’s Ode to the Annunciation are significant. While in the first poem the author retells in a free manner one of the famed stories of the *Gospel of the Infancy* (Jesus with the teacher Gamaliel), Arakel Baghishets‘i closely follows the apocryphon, describing the Annunciation of Mary in all details.

The ode begins with a brief overview of the Creation, the fall of man, and continues with the prophets’ predictions of the birth of Jesus, the Only Begotten Son of God. However, the main theme of the work is the Annunciation, accompanied with descriptions of the events directly related to it: the birth and childhood of Mary and the birth of Jesus.

¹⁶¹ Բէ ի յայրն

МАРИ МАМЯН

**АРМЯНСКОЕ ЕВАНГЕЛИЕ ДЕТСТВА
В “ОДЕ БЛАГОВЕЩЕНИЯ” АРАКЕЛА БАГИШЕЦИ**

Ключевые слова: Иоаким, Анна, Рождество, Святая Дева Мария, Архангел Гавриил, Пророк, Единородный Сын, Святой Дух, Благословение.

Армянское «Евангелие детства» как и ряд других апокрифов, было включено во многие сборники, такие, как *Четы-Минеи*, отразилось в гимнах и сказаниях. Это Евангелие было также переработано в стихотворной форме. Самыми значительными из таких произведений являются поэмы «О бытии» Овасапа Себастаци и «Ода Благовещения» Аракела Багишеци. Однако, в то время как в первой поэме автор в свободной форме пересказывает одну из историй «Евангелия детства» (Иисус у учителя Гамалиила), Аракел Багишеци целиком следует апокрифу, с точностью до малейших деталей описывая Благовещение Марии.

Ода начинается с краткого обзора Творения, Грехопадания и продолжается предсказаниями пророков о рождении Иисуса, Единородного Сына Божьего. Однако главной темой произведения является Благовещение Марии, сопровождающееся описаниями некоторых непосредственно связанных с ним событий – рождения и детства Марии и рождения Иисуса.